

ПРОТИВ ДУХОВНЕ ЗАРАЗЕ¹

Однос између социјалног и духовног дистанцирања

Сажетак: Чланак се бави улогом социјалног дистанцирања у духовном животу православних хришћана у контексту актуелне пандемије Корона вируса. Анализира улогу Великог поста, употребу савремених технологија и реакције савременог богословља у феномену социјалног дистанцирања као црквеног метода за развој духовности. Нуди практичне предлоге за превазилажење кризе духовности и милосрђа у савременом изразу православне духовности.

У доба глобалне пандемије COVID-19 световне власти као нај-ефективнију меру сузбијања заразе увеле су такозвано "социјално дистанцирање". Једна од првих мера у политици "социјалног дистанцирања", поред затварања кафана, ноћних клубова и биоскопа, била је и затварање цркава. Само "суштински неопходним" организацијама и предузећима је дозвољено да остану отворени, а међу њих су, између осталих, убројани и козметички и фризерски салони, салони за вештачку надоградњу ноктију, продавнице алкохола, пицерије, итд². Ово је изазвало оправдану огорченост хришћана, али и неоправдано велику панику и страх. Црква је проговорила дисонантим гласовима који су додатно узнемирили збуњено стадо. У оваквој ситуацији намеће се потреба да се допринесе смиривању духова и да се као потенцијални одговори на ово ново, неочекивано и нестабилно стање понуде древна искуства Цркве. О тим

¹) Овај текст је у нешто краћем облику и на енглеском језику објављен на порталу OrthoChristian.com, "Against Spiritual Infection", <http://orthochristian.com/129707.html>, 27.03.2020.

²) Мере се односе на ситуацију у Аустралији, мада се уз благе разлике уклапају у глобално стање.

искуствима, методама и службама говорићемо у контексту Великог поста и духовног развоја православних хришћана.

Световним властима није требало много да еволуирају у секуларистички режим. Режим који утиче на Цркву као организам, разарајући њене ћелије као нека врста инфекције која се шири и изазива болест. У одбрани од овакве болести социјално дистанцирање не помаже, али духовна дистанца би могла бити корисна. Управо у том контексту позивамо се на двомиленијумско искуство Цркве које каже да се духовно здравље најбоље одржава здравом дистанцом од света. Не удаљавањем од света као творевине Божје, већ од оног збира страсти које се глорификују у секуларистичкој идеологији као ”прогресивност”, а на коју нас је и сам Христос упозоравао: Кад бисте били од света, онда би свет своје љубио; а пошто нисте од света, него вас ја од света избрах, зато мрзи на вас свет (Јн. 15, 19).

Црква као тело Христово није од овога света (Јов. 8:23) али живи у овоме свету са мисијом за свет. Хришћани у свету имају недвосмислен задатак, ”да се свијетли свјетлост ваша пред људима, да виде ваша добра дјела и прославе Оца вашег који је на небесима” (Мат 5:16). То наравно не може да се постигне мешајући се са светом који више заволи таму него светлост (Јов. 3:19). Тога ради не треба да нас изненађује што су црквене власти увеле мере ”социјалног дистнацирања” неколико недеља пре световних, само под другим именом- Часни Пост.

Социјално дистанцирање као метод духовног исцељења

Велики и Часни пост је вековима био, као што и данас јесте, мера интензивног социјалног дистанцирања за православне хришћане. Великопосно социјално дистанцирање практикује се кроз наглашавање подвижничког начина живота. Односно, када хришћанин започне пост очекује се да ће смањити интензитет друштвеног живота, да неће посећивати световна славља, забаве, и сл. Да ће из његовог живота нестати полемике, друштвене мреже, пасивно гледање телевизије, итд. Пост није просто избегавање хране животињског порекла већ укључује и уздржавање од ”празних речи”. Другим речима, треба избегавати разговоре који не доприносе спасењу. Било шта што не доприноси процесу обожења, било шта

што нам пажњу скреће са дубоке унутрашње потребе да се приближимо Богу, је на неки начин кршење правила поста.

Прави циљ сваког поста је да се пробуди наша пажња и духовно стражење нашег ума. Апстиненција од одређене хране и друштвених догађања не претвара људе у светитеље али нам омогућава да смањимо тон буке овога света, како бисмо јасно и гласно могли да чујемо позив од Бога да му приђемо, да се сјединимо с Њиме. На нама је да одговоримо на тај позив и предамо сами себе, једни друге и сав живот свој Христу Богу нашем. То би било умно-срдечно сједињење са Христом на које смо сви једнако позвани- свештенство и лаици, монаси и мирјани.

Један од најранијих облика социјалног дистанцирања унутар Цркве је појава монашког покрета у четвртном веку. Ова мера појавила се управо када је олабавило духовно дистанцирање од световних власти. Тада је Свети Антоније, отац свег монаштва, говорио: “Као што рибе умиру ако су дуго ван воде, тако и монаси који лутају далеко од својих келија и проводе време са људима из света губе силу унутрашњег мира. Па као што рибе хитају ка мору и ми морамо да журимо ка својим келијама, из страха да ако одоцнимо напољу не изгубимо духовну бдност”³. Није то Свети Антоније говорио као какав мизантроп, знао је он рећи и: ”Наш живот и наша смрт су са нашим ближњима. Ако задобијемо брата, задобили смо Бога, ако саблазнимо нашега брата, згрешили смо против Христа”^{4 5}. Он је просто практиковао здраву социјалну дистанцу од света зараженог секуларизмом али је одбацивао духовно дистанцирање. Знао је да се међусобна хришћанска љубав може поделити и кроз молитву, не само кроз дружење.

Када су пустиње постале пренасељене неки од отаца су социјално дистанцирање попели на један виши ниво, буквално. Саградиле су високе стубове, успели се на њих, ”изнад света”, и проводили живот као *сѿолѿници*. Посвећивали су велику пажњу духовном развоју боготражитеља, и никакву пажњу световним питањима. Ни временске прилике, као ни дрвље и камење, који су их с времена

³ Авва Антоније у *Sayings of the Desert Fathers*, Transl. Benedicta Ward, Cistercian Publication (1984), 3.

⁴ Ibid. 3

⁵ Напомена аутора: сви преводи са енглеског језика су моји.

на време обасипали нису узнемиравали њихов свакодневни живот, јер је њихова пажња била сасвим посвећена вечном животу. Парадоксално, њихово социјално дистанцирање привукло је многе к њима, тако да нису били сасвим лишени друштвеног живота, али су га они преобразили кроз лични подвиг. Били су својеврсни духовни светионици који су помагали онима који су се борили са буром искушења да нађу мирну луку.

Духовно одмориште међу рушевинама

Православни хришћани су и данас позвани да се попну на стену, на крајеугоани камен на коме је Црква изграђена, изнад световних дистракција, и да се усредсреде на обожење. Да зидамо стубове од рушевина цивилизације коју је уништила револуција против Бога и да стојимо чврсто *an-thropos*, окренути челом ка вечности. Када се ово покаже тешким испитом за оне који долазе из света, Црква нам нуди Велики пост као духовно одмориште. Одједном се мења ритам литургијског живота, сучељавамо се директно са нашом раздвојеношћу од Бога, и природа Цркве као духовне болнице открива се у свој својој слави. Чак и најповршнијим традиционалистима и повременим посетиоцима цркве открива се Православље као божански метод за лечење душе.

Тајанствена атмосфера вечерњих литургија пређеосвећених дарова, покајни и ридајући канон Светог Андреја Критског, Великопосна недељна вечерња богослужења са многим метанијама и прошењем опроштаја, "радосна туга" (*χαρμόλυπη*) која се излива на заједницу, открива ризницу духовних блага која се несребично дају онима који себе предају Христу. Црква нас подиже и носи нас, као Нојева барка, кроз узбуркано море искушења. Учешће у Великој Четрдесетници кроз пост, молитву и свете тајне, открива нам да нисмо сами у својој невидљивој борби. Видимо да смо у Цркви сви као један караван који путује кроз пустињу и Оаза се већ назира на хоризонту. Наша једина нада да дођемо до Оазе јесте да цео караван стигне, тако је опасност за било кога у каравану опасност и за мене, а радост једнога је радост свих. Нисмо издвојени, нисмо усамљени, нисмо духовно дистанцирани. Баш насупрот, социјално дистанцирање дало нам је очи да видимо истинско духовно јединство. Носимо сваки крст свој, а сви заједно крст Христов,

саплићемо се и устајемо, изнемогли али бодри, јер већ бруји сила Васкрсења и прашина подрхтава.

Једини *Изразак* са ове стазе страдања која води ка Голготи је кроз тријумфалну капију Пасхе. Иза нас су ”Фараон и његова војска”, испред нас је ”море искушења”. Ако ли кренемо уназад идемо у загрљај смрти у *еџипћанском ројсџиву*. Оно се данас огледа у робовању банкама, кредитима, каријерама. Ако потрчимо испред Каравана Новог Израила, одвајамо се од Цркве и идемо у загрљај смрти у таласима узбурканог мора искушења и дистракција који нас заплускују кроз осећај усамљености, напуштености, притиске околине и социјалне анксиозности. Давимо се у теоријама завера, туђим борбама, страховима и очајањима. Управо на овом месту, на пола пута ка *Изласку*, затекли смо се онога дана када су нам световне власти закључале храмове.

Литургијски ритам поста је нарушен и Нови Израил, Лаос, Народ Божији, је у невољи. Верници зову своје свештенике да питају како да се исповеде, како да упале свеће у храму, како да узносе молитве и изнад свега, како да приме Свето Причешће. Свештеници као добри пастири покушавају да очувају своје стадо, да задрже заједницу на окупу, да се постарају за њихове духовне потребе, али да их истовремено не доводе у опасност. Са једне стране у духовну опасност уништавајући плодове њихових подвига, али такође да их не доводе у опасност у физичком смислу, излажући их опасности од заразе или од последица кршења државних закона. Борба се дакле одвија на два фронта, духовном и секуларном.

(Не)видљива борба

Једно од првих и најочигледнијих искушења је питање причешћа православних хришћана једном кашиком и из једне чаше. Несложни гласови из Цркве не помажу на овом фронту. Једни позивају народ на причешће, други им саветују да се уздрже и не долазе, трећи питају може ли се изменити начин причешћа; можда употребом више путира и кашичица. Но да не дужимо причу без потребе, истинско питање овде је: може ли се умрети од Свете Евхаристије? Одговор је - може. Свети Апостол Павле каже (1. Кор. 11:27-32) да од оних који недостојно једу и пију, не разликујући тела Господњега и не испитујући себе многи су слаби и болесни, и доста их умире.

Не умиру од заразе на кашичици већ од неверовања да су то заиста клешта, λαβίς (Исаија 6:6). Међутим, најважније питање је, може ли се живети без Евхаристије? Одговор је - не може. (Јов. 6:52-59). До данашњег дана тврда бесједа за многе (Јов. 6:60).⁶

Неки опет верују да помоћу модерне технологије можемо да решимо овај проблем. Врло популаран тренд од првих дана изолације постали су директни видео преноси Светих Литургија које служе сами свештеник и појац. Додуше, видео снимци и Интернет комуникација могу бити од користи у оваквим ситуацијама, али имају и своја ограничења. Једна од тих граница, која никако не може да се пробије, је управо Света Литургија.

Телевизијски преноси Литургија нису више нека велика сензација и невиђена новост, бар у православним земљама. Руку на срце, под одређеним условима и на врло ограничен начин, идеја и није сасвим без основа. Чак и пре телевизије у Цркви је постојала такозвана ”катихетска литургија” која би се с времена на време служила тако да се и проскомидија врши у наосу, одређене делове би свештеник или неко друго лице, објашњавао и појашњавао народу итд. Међутим ипак је то Тајна која се свршава унутар заједнице. Не износи се ван заједнице позваних. То је вид практичне катихезе, која се комбинује са општом веронауком. Телевизија је поједноставила овај процес са видео снимком и стручним коментатором, који би објашњавао одређене радње и речи заинтересованим гледаоцима. Ако су ти гледаоци ђаци на веронауци или студенти богословља, то и није катастрофално колико је погубно емитовати ТВ пренос на јавним ТВ каналима.

Први проблем који се јавља је кршење правила које се зове *Disciplina Arcani* или *Правило тајности*. Рани Хришћани о светим тајнама нису говорили неверницима нити су их чак ни оглашени могли видети. Није све што се говори и чини у току Литургије намењено свима. Литургија је подељена у три дела, проскомидију

⁶ Питање причешћа не може се овде дубље третирати због недостатка простора. Питање је међутим гореће у овом тренутку када се појављују радови особа са докторским титулама из области богословља који тврде да причешће не може да доведе до физичког исцелења или пак да се човек може заразити причешћујући се Светим Даровима. Овакве смутње су погубне за практични живот хришћана, попут недавних појава да доктори богословља са високим свештеним чиновима без икаквих последица износе учења о равној земљи и геоцентричности универзума.

(припрему), Литургију оглашених (који чекају иницијацију) и Литургију верних (уних који учествују Тајни). Они који нису били учесници Тајне ни кроз врата нису могли да провире, па до данас имамо остатак тог правила на Литургији када се пре Вјерују позива на пажњу речима: ”двери, двери” или ”врата, врата”, како би се пазило да та врата остану затворена за све који нису део Тајне.

Данас, ако и мора негде по нешто да се пренеси, свако емитовање морали би бити прекинуто на крају Литургије оглашених, односно након беседе која долази по читању Јеванђеља. Едукативни аспект службе је завршен и позив је послат. Остатак службе је за оне који су одговорили на позив. Ово се може учинити неразумним светској логици, али Црква и свет немају исти ум. Пошто, дакле, у премудрости Божијој свијет мудрошћу не позна Бога, изволи се Богу да лудошћу проповиједи спасе оне који вјерују (1 Кор. 1:21).

Поједини тврде да се овај проблем може превазићи затвореним преносима за одређену групу верника који генерално припадају истој цркви али су тренутно спречени да дођу због одлука секуларних власти. Међутим ту наилазимо на следећи проблем са виртуелним евхаристијским окупљањима, далеко већи од претходног. Наиме, по својој природи нема истинске Евхаристијске заједнице без физичког присуства на истом месту у исто време.

Као прво, у видео преносу немогуће је причестити вернике чиме се губи смисао служења ове службе. Каква је то Литургија у којој нема причешћа, или где се Дарови не износе пред сабрани народ? Као друго, Литургија по свом имену указује на чињеницу да је то народно (λαός) или јавно дело (ἔργον) или рад, те се не може служити приватно. Каква је то Литургија без ”амин” народа Божијег? Још је Свети Јустин Философ у другом веку описујући Евхаристијско служење наглашавао значај народног ”амин”, што се савршено уклапа и са учењем Светог Апостола Павла у Првој посланици Коринћанима.⁷ Као треће, Света Тајна Евхаристијског служења је односна стварност у којој су сви позвани на збор (ἐπι τὸ αὐτὸ)⁸ на

⁷) Види капитално дело Николаја Афанасјева *Црква Духа Светијога*, Епархија Жичка: Краљево (2008).

⁸) E. Ferguson, *The Church of Christ: A Biblical Ecclesiology for Today*, William B Eerdsman Publishing Company: Cambridge (1996), 31.

Eng: “The phrase *epi to auto* can mean “together”, but it can also mean “in the same place,” and when it occurs in connection with the verbs “to come together” or “gather together” must mean the latter (1 Cor. 11:18, 14:23.)

једном месту, као што је наглашено у Делима апостолским (Д.А. 2:47). Овде се мисли на конкретно место у простору и времену, не на виртуелно место попут ”веб сајта” или ”интернет адресе”.

Пратити Литургију преко ТВ преноса уживо ствара осећај код човека да учествује у стварности која се уствари дешава другима и на другом месту, као на пример са праћењем спортских надметања уживо. У литургијском контексту оваква пракса пречесто доводи људе у врло опасну прелест, односно самообману од које би морао да га чува онај чија је мисија да се стара о духовном здрављу повереног му народа, тј. свештеник, управо онај који га излаже тој опасности кроз видео преносе. Ширање овог тренда које видимо данас је симптом духовног вируса, конфузије социјалног и духовног удаљавања. Последица овог тренда може да буде поновно ширење етоса ”посматрача” Светих Тајни, чије смо дејство до недавно осећали због увођења схоластичких метода у православно академско богословље у 17. и 18. Веку.

По чувеним речима Вилијама Инга (William Inge) ”Ко се венчава Духом овог времена биће удовац у следећем”⁹⁾. Нисмо ми први хришћани којима је ”Цезар” закључао цркву. Да ли су наши стари захтевали видео преносе да би осетили ”духовну атмосферу”? Како смо се молили за време турскога ропства? Ко је, како и зашто наше дедове учио да ”читају славу”? Предање које смо примили, подвиг који смо преузели, вера коју смо изјавили, требало би да су нас припремили да преживимо духовну пандемију.

Практична дистанца

Уместо компјутерских и ТВ екрана имамо свете иконе у које треба да гледамо док се молимо. Уместо ”лајковања” снимљених јектенија, можемо да говоримо молитве из жива срца и живим језиком. Уместо чекања да нам неко, тамо негде далеко, створи ”молитвену атмосферу” можемо сви да се удружимо и истовремено заронимо у молитву. Можемо да искусимо мистагогију својим духовним срцем. Уместо праћења програма рационалним разумом можемо да учествујемо умом (νοῦς). Уместо посматрања физичким очима можемо да гледамо духовним очима. Ако на правилан начин

⁹⁾ Eng: Whoever marries the spirit of this age will find himself a widower in the next.

применомо социјално дистанцирање открићемо пут ка духовном јединству. Ми нисмо позвани да будемо посматрачи тајни већ сарадници Божији.

То наравно не значи да је Црква противна употреби технологије. Па и сама кашичица за причешће је врста технологије коју је Црква у одређеном историјском моменту и датим околностима изнедрила за потребе верника. Исто се односи и на употребу Интернет технологије. Данас су скоро сви универзитети света прешли на Интернет наставу, укључујући и богословске школе. Путем телевизије и интернет платформи могу се емитовати образовни и формативни садржаји. Могу се чак организовати и духовна саветовања са свештеником, али не могу се обављати Свете Тајне. Док се царско свештенство не сабере у исто време на истом месту, не треба се заносити виртуалним премошћавањем границе светова.

Рана која се отвара на души хришћанина због немогућности да уђе у храм, не треба да се третира различитим душевним анестетикима. Као што смо нагласили, храм је немогуће заменити сурогатом, а бол који осећамо је само симптом дубљег проблема. За Цркву је боље да сви осете тај бол, да се ниједна душа не анестезира видео преносима и мобилном доставом антидора. Као што је Христос на Голготи одбио чашу вина и жучи, који су се давали осуђеницима на распеће ради ублажења болова¹⁰, те је потпуно свестан прошао кроз разапиање на крст, тако и ми треба да одбијемо ”виртуелни аналгетик” и да осетимо бол изгнанства. Духом ћемо да седимо на обалама река вавилонских и да плачемо када се сетимо Сиона, да се питамо како да певамо песму Господњу на земљи туђој, и да ишчекујемо повратак храму као Израил повратак Јерусалиму (Пс. 137).

Истовремено не смемо ни у једном моменту да заборавимо да је ово наше изгнање и мера предострожности коју Црква сама узима на себе. Закључавање храмова јесте одлука световних власти, о чијој се оправданости може дуго дискутовати, али је реакција Цркве на ту одлуку сасвим у складу са Христовим приклањањем главе на Крсту. Нама храмови нису силом одузети него смо их ми својом вољом предали, на један одређени период, како би смо показали онима ван Цркве да и ми са њима саосећамо, састрадамо и солидарисемо се.

¹⁰⁾ Види: Veselin Kesich, *The Passion of Christ*, St. Vladimir's Seminary Press: NY (2004).

Служба милосрђа

Не треба заборавити да служење ближњима не значи само светојајинско служење. Црква је установила и милосрдно служење (*διακονία*). Оно се односи првенствено на чланове Цркве, али не одбацује ни потребите који нису део наше евхаристијске заједнице. Из историје Цркве знамо за многе епидемије сличне данашњој слици, али са немерљиво већом стопом смртности. Описујући епидемије Великих богиња у другом и трећем веку, Родни Старк (Rodney Stark), чувени амерички социолог религије, каже како су пагани били препуштени сами себи, како од световних тако и од њихових сакралних власти. Они у храмове нису ишли јер је свештенство побегло, верујући да се њихови богови не замарају са свакодневницом људи, једини који су остали и жртвовали се за како за своје тако и за странце и пагане, били су хришћани.¹¹

О том времену сведочи нам и Јевсевије Кесаријски код кога читамо извештај из Александрије, у коме Епископ Дионисије описује те дане овим речима:

Било је много наше браће који су из љубави према једновернима, не штедеше себе него су прискакали у помоћ. Обилазили су једни друге не презајући ни од кога, нарочито у време док је трајала болест. Дворили су оболеле, Христа ради, па на крају заједно са њима и умреше, ни мало не жалећи за животом... И тако потврдише делом ону изреку која је ишла од уста до уста више као израз учтивости, тј. да су отишли из овога света као прашина што је свакогази ногама. Ето како се преселише из овога света најбољи од браће: неки из свештенства и ђаконства и многи други од лаика. А ко је овако страдао, потврдио је своју веру и ни у чему га не треба сматрати мањим од мученика. Тела ових људи узимаше браћа на себе, омивали су их и одевали, а затим и сами тако скончаваше... Незнабошци су чинили сасвим супротно јер су од себе терали болесне, па чак ако су им и најмилији. Избацивали су их полумртве на улице, желећи да се сачувају од болести, али ни то им не би од помоћи...¹²

Старк преноси закључке стручњака да је ангажованост Хришћана у раним епидемијама смањила стопу смртности и до две

¹¹) R. Stark, *The Triumph of Christianity*, Harper Collins Publishers: New York (2011), 114-116.

¹²) Јевсевије Памфил, *Исиџорја Цркве 7.22*, Истина: Шибеник (2003), 201.

трећине, а да свет није занемарио ни чудесну чињеницу да је већина заражених хришћана преживела.¹³ Но изнад свега истиче да је свет ипак највише био дирнут хришћанском жртвом и увелико се изменила јавна перцепција о хришћанима након њихових милосрдних жртви у времену кризе. Ето прилике у пост-хришћанској цивилизацији да својом духовном зрелошћу и својим милосрдним служењем опет засветлимо свету, у славу Оца небескога.

У контексту милосрдног служења хришћана свету може се говорити о одређеној привременој оправданости физичког дистанцирања од храмова на један период у коме се нећемо сакрити иза екрана већ ћемо се предати активној борби. Социјалном дистанцом коју ћемо по икономији прихватити да би смо смирили навале секулариста на Цркву, опет ћемо ојачати духовност оних који верно и смирено носе свој крст. Таквим односом према себи и према свету развија се имунитет против духовних зараза. Социјалним дистанцирањем али уједно и интензивнијим духовним заједничарењем, кроз молитву и милосрђе, удови тела Христовог (1 Кор. 12:12) неће бити разорени нападом овог духовног вируса. Речима Светог Апостола Павла: ”Зато, браћо моја мила, будите чврсти, непоколебиви, напредујте непрестано у дјелу Господњем, знајући да труд ваш није узалуд у Господу.” (1 Кор. 15:58).

¹³ Stark (2011), 117.

